

САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ СКОРОЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ВТРУЧАННЯ В РОЗВИТОК БІЗНЕСУ

У статті розглядаються проблема взаємин держави і економіки та механізм послаблення тиску на бізнес з боку держави. Впровадження саморегулювання є ефективною моделлю оптимізації функцій контролю за наданням послуг та збалансування відносин влади і бізнесу. Розкривається сутність саморегулювання, саморегулюючих організацій і професійного управління.

Ключові слова: взаємовідносини влади та бізнесу, державний контроль, колегія, гільдія, неокорпоратизм, саморегулювання, саморегулюючі організації, професійне регулювання, організація професійного управління.

Зайдель М.И.

САМОРЕГУЛИРОВАНИЕ КАК МЕХАНИЗМ СОКРАЩЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ВМЕШАТЕЛЬСТВА В РАЗВИТИЕ БИЗНЕСА

В статье рассматриваются проблема взаимоотношений государства и экономики, механизм ослабления давления на бизнес со стороны государства. Внедрение саморегулирования является эффективной моделью оптимизации функций контроля за предоставление услуг и сбалансирования отношений власти и бизнеса. Раскрывается сущность саморегулирования, саморегулирующихся организаций и профессионального управления.

Ключевые слова: взаимоотношения власти и бизнеса, государственный контроль, колегия, гильдия, неокорпоратизм, саморегулирование, саморегулирующиеся организации, профессиональное регулирование, организация профессионального управления.

Zaidel M.

SELF-REGULATION AS A MECHANISM OF REDUCTION OF GOVERNMENT INTERVENTION IN BUSINESS DEVELOPMENT

The article discusses a problem of relationship between government and economy and mechanism of relieving state's pressure on business. The implantation of self-regulation is an effective model for optimization of control functions for services providing and balance relationship between government and business. The main point of self-regulation, self-regulatory organizations and professional regulation are examined.

Key words: relationships between government and business, government control, collegia, guild, neo-corporatism, self-regulation, self-regulatory organizations, professional regulation, organization of professional management.

Відносини влади та бізнесу зумовлені політичною і економічною системами, здійснюючи на них значний вплив. Необхідною умовою економічного зростання в Україні є стимулювання підприємницької активності та виведення значної частини бізнесу з тіньового сектору економіки. Фіскальна політика, бюрократичний апарат та „прискіпливе око” держави блокує розвиток національного підприємства, віддаючи перевагу не саморегулюванню як дієвому механізму скорочення державного втручання в розвиток бізнесу і наповненню державної казни за рахунок податків, які сплачує підприємець, надаючи в той самий час якісну конкурентоспроможну послугу, а системі ліцензування та утриманню чиновницького апарату за рахунок корупційних схем. Пріоритет владно-бізнесового партнерства є необхідною умовою становлення ринкових структур і розбудови демократичної держави європейського зразка. Відповідно до цього об'єктом дослідження виступають взаємовідносини між владою та бізнесом як потенційними партнерами та зменшення завдяки цьому обсягу держави в економічній сфері. Предметом є принцип саморегулювання бізнес-відносин у професійному середовищі як обмеження діапазону публічної економічної влади в сфері приватного бізнесу. Основна мета дослідження – розкриття сутності саморегулюючих організацій як принципово іншої взаємодії влади і бізнесу для українського державотворення. Характер національних відносин влади і бізнесу перебуває під тиском системних інституційних трансформацій, довготривалої демократичної модернізації та необхідністю реформування економічної системи відповідно до законів ринку. Інтенсивний розвиток підприємницької діяльності вимагає реформування системи державного регулювання підприємництва та збалансування владно-бізнесових відносин в Україні, оскільки сьогодні значна частина бізнесу в країнах з високорозвиненою економікою (ЄС, США, Канада) контролюється на рівні саморегулювання*.

* Прототипом сучасного саморегулювання були римські колегії, середньовічні гільдії та цехи ремісників, торговців та представників єдиної професії (ткачі, чоботарі, пекарі та інші), які створювались з метою захисту інтересів своїх членів. Кожна гільдія вимагала від її членів певних професійних знань, а також наділялась правом самостійно вирішувати внутрішні справи під наглядом міської влади. Цех можна вважати своєрідним економічним

Саморегулювання бізнесу супроводжується послабленням державного втручання в багатьох сферах економічного життя на користь ефективного захисту інтересів підприємців, орієнтуючись таким чином на забезпечення економічного зростання. Саморегулювання є продуктом державної політики, тобто здатністю держави до самообмеження в економічній сфері. Однак, це не означає, що держава усувається від регулювання цих процесів. Як держава, так і бізнес мають певні права та обов'язки відносно один одного. За державою залишається нормативно-правове забезпечення економічної діяльності, контроль за дотриманням установлених правил, функції нагляду за дотриманням законодавства та контроль за результатами діяльності. Учасники ринку наділяються правами самостійної регуляції власної діяльності, встановлення стандартів і вимог до якості послуг, які змінюються в залежності від вимог ринку, та участю у нормотворчості. Така модель взаємовідносин влади та бізнесу, що передбачає узгодження галузевих інтересів (підприємців, робітників окремої сфери) з інтересами держави в даній галузі, не нова. Наразі відбувається друга хвиля підйому неокорпоратизму як засобу регулювання галузевих інтересів, розквіт якого відбувався в 60-х-80-х роках ХХ ст. в країнах Західної Європи (переважно Австрія, Швеція, Норвегія, а також в окремих галузях в Австралії, Бельгії, Данії, Португалії). Сучасний теоретик неокорпоратизму Ф.Шміттер

(корпоративним) інститутом того часу, оскільки за його членами визнавалось монопольне право на виробництво та збут власної продукції в межах міста. Внутрішнім регламентом цеху встановлювались вимоги до діяльності майстрів, технологія процесу виробництва, вимоги до якості готової продукції тощо. Окрім економічної діяльності, цехи та гільдії мали значний вплив на суспільне життя, створюючи з членських внесків загальний грошовий фонд, частина якого йшла на матеріальну допомогу хворим, інвалідам, а також на загальні святкування в місті. Однак організація та функції цехів та гільдій залежали не тільки від промислової галузі, але й змінювались залежно від політичного устрою та соціально-економічного розвитку суспільства. Першочерговим завданням об'єднання в гільдії та цехи було економічне піднесення та закріплення правового положення ремісників. Поширення цехів стало запорукою швидкого економічного підйому Західної Європи в XII-XIV ст., однак за часів становлення капіталізму, найомної праці та конкуренції в XVI-XVIII ст. цехи почали гальмувати економічний розвиток – поступово втрачали право самоуправління та контролювались державою та міською владою [1].

визначає його як „систему представництва інтересів, складові частини якої організовані в дещо особливих, примусових, неконкурентних, ієрархічно впорядкованих, функціонально різних розрядів, офіційно визнаних або дозволених (а то і просто створених) державою, що наділяє їх монополією на представництво в своїй області в обмін на відомий контроль за підбором лідерів і артикуляцією вимог і прихильностей” [2, с.15]. Таким чином, йдеться фактично про систему монополюючого представництва інтересів кожної окремої галузі економіки, що здійснюється через саморегулюючі та професійні організації, в партнерстві з якими та через які держава реалізує політику управління цією галуззю.

Відповідно до цього саморегулювання можна визначати як „самоуправління в професійному чи бізнес-середовищі, що передбачає встановлення певних „правил гри” по відношенню до себе, а також санкції за їх порушення, механізм вирішення конфліктів, відповідальність перед своїми споживачами” [3, с. 253]. Ефективне функціонування системи саморегулювання можливе за умови об’єднання максимальної кількості організацій єдиної сфери діяльності (будівництво, фермерство, туристична діяльність, ринок цінних паперів тощо) в саморегулюючі організації (СРО). Саморегулювання передбачає унікальну комбінацію приватних інтересів і державного контролю. Відповідно, СРО як юридичні особи публічного права наділяються частиною державних повноважень. Система саморегулювання не замінює державне регулювання, а доповнює його, адже в повноваженнях держави залишається контроль за СРО та можливість позбавити організації статусу СРО. До компетенції держави також входить встановлення належних умов задля функціонування СРО у вигляді законодавчої бази та передачі владних управлінських повноважень задля саморегуляції в межах спеціалізації діяльності СРО. На відміну від державного втручання до бізнес-сфери, природа СРО наділяє їх більшою гнучкістю та пристосуванням до вимог ринку та інтересів бізнесу.

На сучасному етапі потреба в саморегулюванні зумовлена необхідністю самостійно регулювати відносини зі споживачами. У 1906-1912 роках в Америці за ініціативою бізнесу виникають комітети „пильності”, діяльність яких полягала у виявленні випадків недобросовісної (з точки зору споживачів і конкурентів) реклами і дія на рекламодавців та розповсюджувачів з метою поліпшен-

ня її якості. Наразі ця організація – Better Business Bureau (Бюро удосконалення ділової практики) займається не тільки виявленням неетичної та неправдивої реклами, але й збирає інформацію про недобросовісні компанії і спеціалістів та надає послуги третейського судочинства.

Система СРО також поширена у Великобританії, членство в яких є обов’язковою умовою для тих чи інших професій чи підприємців (юристи, сфера енергетики, медицина тощо). Цікава ситуація склалась з представниками медичних професій: у національному законодавстві не встановлена заборона на медичну практику для нечленів СРО, однак попит на послуги цих лікарів, як і рівень їхніх доходів, значно менший, а шлях до роботи в Національній службі охорони здоров’я перекритий. Тому лише менше 10% медичних робітників реалізують свою діяльність за межами СРО [4; 3].

Професійна саморегуляція передбачає частковий контроль з боку держави за професією та послугами, які надаються її спеціалістами. Саморегуляція передбачає те, що представники однієї професії поєднуються та вступають в угоду з державою, яка делегує їм легальні повноваження для самоуправління. Специфіка повноважень, якими володіє професійна спільнота, дозволяє встановлювати єдині вимоги та контролювати компетенцію представників професії, встановлювати стандарти для потенційних членів і механізми позбавлення права практикувати. Ця система відповідає суспільному інтересу отримувати своєчасну і якісну допомогу, захиститись від некомпетентних і неетичних спеціалістів [5].

К.Райан у роботі „Those who can teach” (1988) називає такі характерні особливості саморегулюючих професій:

1. Надання унікальної та цінної послуги суспільству. Наприклад, тільки медики можуть практикувати медицину.
2. Залежність від інтелектуальних навичок спеціаліста.
3. Наявність тривалого періоду спеціалізованого навчання.
4. Часткова автономність в прийнятті рішень як для окремих членів професії, так і для професійних груп.
5. Персональна відповідальність спеціалістів за їхні рішення та дії (лікарська помилка тощо).
6. Пріоритетність якості послуги над фінансовим нагородженням.

7. Здійснення горизонтальної системи управління всередині професійної спільноти.
8. Наявність кодексу професійної етики, який встановлює стандарти поведінки спеціалістів [6].

Організації професійного управління (ОПС) є самоорганізуючими організаціями представників певних професій (лікарів, юристів, будівельників, аудиторів тощо), що функціонують відповідно до державного закону про їх створення, де чітко встановлена процедура прийняття рішень усередині організації і не може змінюватись її членами, та наділяються управлінськими функціями, які до цього виконував чиновницький апарат держави. Особливу роль принцип саморегулювання грає для реалізації демократичного та прозорого управління через:

- скорочення державних витрат на регулювання відповідних сфер діяльності та утримання бюрократичного апарату;
- ліквідацію механізму безпосередньої взаємодії підприємців та чиновників, що не тільки запобігає поширенню корупції, але й дозволяє контролювати одразу всіх представників однієї професії через єдиний центр – ОПС;
- наділення ОПС та СРО обсягом повноважень, що дозволяє їм приймати санкції по відношенню до своїх членів;
- встановлення правил та стандартів СРО, які є обов'язковими для всіх членів, що, з іншого боку, дозволяє контролювати їх виконання (або невиконання чи порушення), що не під силу задекларованим державним стандартам чи системі ліцензування;
- надання можливості об'єктивного представництва інтересів якомога більшої кількості представників єдиної галузі;
- наділення підприємців правом впливу на процедуру прийняття рішень в ОПС;
- забезпечення з боку СРО захисту інтересів своїх учасників на ринку та перед державою;
- можливості впливу на якісний склад своїх членів, адже жодна організація не зацікавлена в некомпетентних, непрофесійних чи шахрайських компаніях чи підприємцях, які будуть підривати імідж професії [7].

Загалом система саморегулювання не тільки дозволяє захищати своїх клієнтів, підтримувати репутацію учасників ринку, але й створює сприятливе конкурентне середовище. У світовій практиці виділяють три види саморегулювання залежно від характеру взаємовідносин держави та бізнесу:

1. *Делеговане саморегулювання*, відповідно до якого держава на законодавчому рівні віддає СРО частину власних повноважень, встановлюючи права діяльності учасників ринку. Регулювання СРО є більш вимогливим, оскільки членство в них є обов'язковою умовою для всіх суб'єктів підприємницької чи професійної діяльності, де також створюються компенсаційні фонди, які страхують споживачів від шкоди, яку можуть нанести члени СРО, та більш жорстким є контроль за самим СРО. Делеговане саморегулювання є монополістом на ринку, бо унеможливує ведення підприємницької чи професійної діяльності поза межами СРО.

2. *Добровільне саморегулювання*, яке відбувається без прийняття спеціальних законодавчих актів, адже правила, якими керуються члени СРО, розробляються та встановлюються ними самостійно. Контроль за дотриманням встановлених правил та процедура застосування штрафних санкцій здійснюються відповідними органами саморегулювання. Важливим є той факт, що й учасники ринку самостійно обирають форму відповідальності, яка пов'язана з реалізацією взятих на себе обов'язків.

3. *Змішане саморегулювання*, що поєднує елементи делегованого та добровільного саморегулювання. Особливістю цього виду саморегулювання є те, що держава на законодавчому рівні дотримання норм саморегулювання дорівнює дотриманню закону. Це не передбачає ані обов'язкового членства в СРО, ані обов'язкового дотримання норм. У даному випадку перевірку учасників СРО можуть здійснювати як самі члени СРО, так і можливе застосування правових санкцій з боку держави [8; 3].

Запровадження системи саморегулювання в Україні неможливе без існування відповідної законодавчої бази. Наразі зареєстровані законопроекти „Про саморегулюючі організації” (№ 4841) та „Про фахові саморегулювнi і самовряднi об'єднання” (№ 4841-1) є спотвореною формою СРО та ОПС європейського зразка. В законопроекті № 4841 СРО визначаються як „некомерційні організації, створені в цілях саморегулювання, засновані на членстві, об'єднуючи суб'єктів підприємницької діяльності, виходячи з єдності галузі виробництва товарів” [9]. Фахові (професійні) об'єднання відповідно до законопроекту № 4841-1 – це „вид громадського об'єднання, що створюється шляхом самоорганізації фізичних та/або юридичних осіб з метою реалізації суспільних інтересів, впровадження засад саморегулювання та/або

професійного самоврядування у визначеній професії” [10]. В запропонованих законопроектах саморегулюючі організації суперечать організаційно-правовій формі європейського самоуправління, оскільки їм надається статус громадських та некомерційних об’єднань, фактично прирівнюючи їх за статусом до суспільних організацій на кшталт захисту тварин, охорони природи тощо. Такі СРО та ОПС не наділяються правом здійснювати частину державних функцій з волі держави, а створюються, існують і припиняють діяльність за бажанням членів організацій. Європейські СРО та ОПС є суб’єктами публічного права, що виникають на підставі спеціальних публічно-правових актів, прийнятих компетентними державними органами. В українських законопроектах СРО є суб’єктами приватного права, адже процедура утворення та діяльність добровільних організацій визначається відповідно до рішення приватних осіб – членів цих організацій. Це значно відрізняє обсяг повноважень українських СРО від європейських, які утворені безпосередньо державними структурами. Згідно з запропонованими законопроектами галузевим структурам надається право розробки стандартів ведення та контролювання бізнесової діяльності, сертифікація фахівців та ліцензування окремих сфер, які не потребують державних ліцензій. Таким чином, компетенція органів державної влади підмінюється діяльністю суб’єктів приватного права. Цільове призначення саморегулюючих організацій передбачає те, що „правила гри” встановлюються державою як єдиним засновником ОПС та не можуть змінюватись членами організації [11;7]. Отже, на законодавчому рівні в Україні закладаються умови для приватизації окремих сегментів влади, що не тільки ставить під сумнів прозорість таких СРО, а й збільшує імовірність їхнього розвитку за корупційними схемами, що супроводжуватиметься додатковим фінансовим навантаженням для підприємництва. СРО та ОПС за своєю ідеєю мають виступати своєрідним інститутом, через який відбувається децентралізація та дебіюрократизація економічної сфери, оскільки саморегулювання є інструментом захисту підприємців від надмірного державного контролю та необгрунтованого втручання держави в підприємництво.

Суттєві протиріччя та недоліки, які закладаються в українське законодавство, насамперед пов’язані з відсутністю досвіду корпоративної системи представництва інтересів та проблемою демаркації класичного ко-

рпоратизму, який існує в тоталітарних та авторитарних режимах, та неокорпоратизму, який є „ліберальним корпоратизмом”, що функціонує в конкурентному середовищі. Не дивлячись на те, що в законопроектах присутні деякі негаразди, спроби впровадження правових методів регулювання ринку свідчать про розуміння проблеми надмірного державного втручання в підприємництво, а законодавча ініціатива з введення системи саморегулювання є результатом зацікавленості державних органів влади в розвитку економіки України і партнерстві держави та бізнесу.

Відповідно до вищесказаного, підкреслимо, що розвиток та удосконалення системи саморегулювання в Україні дозволить послабити державно-адміністративний тиск на ринкові процеси, запровадити систему стандартів професійної діяльності та посилити відповідальність підприємців за якість товарів та послуг, що надаються. Наявність статусу саморегулюючої організації (відповідного до європейської практики) стверджує про професіоналізм та надійність її членів і наділяє підприємців не тільки обов’язками, що характерно для українських реалій, але й правами вести свою діяльність легально та конкурувати на ринку товарів та послуг. Запровадження системи СРО в Україні створить передумови інтеграції вітчизняного бізнесу до світової економічної спільноти, сприятиме зниженню інвестиційних ризиків, дозволить подолати дефіцит державного бюджету шляхом детінізації прибутків підприємців. На нашу думку, це зробить українську економіку більш привабливою для іноземного інвестора, а відтак – стане суттєвим кроком у напрямку впровадження владою економічних реформ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березин И. Краткая история экономического развития: учебное пособие/ И.Березин. – М.: Русская Деловая Литература, 1999. – 288 с.
2. Шмиттер Ф. Неокорпоратизм / Ф.Шмиттер // Полис. – 1997. – № 2. – С. 14 – 22.
3. Энтов Р. Корпоративное управление и саморегулирование в системе институциональных изменений / Р.Энтов, А.Радыгин, И.Межеваупс, П.Швецов. – М.: ИЭПП, 2006. – 461 с.
4. История СРО [Электронный ресурс] / Саморегулирование в Украине // Режим доступа: http://www.sro.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=565&Itemid=182
5. Randall G.E. Understanding professional self-regulation [Электронный ресурс] / G.E.Randall //

- Режим доступу: http://www.oavt.org/self_regulation/docs/about_selfreg_randall.pdf
6. Bickerton L. Understanding of professional self-regulation in British Columbia [Електронний ресурс] / L. Bickerton. – Режим доступу: http://www.bcct.ca/documents/FormsandPublications/UnderstandingProf/underst_self_regulation.pdf
 7. Слюсаревский Н. Самодеятельное регулирование или профессиональное самоуправление [Електронний ресурс] / Н.Слюсаревский // Зеркало недели. – 2-8 октября 2010. – № 36 (816). – Режим доступу: <http://www.zn.ua/1000/1050/70495/>
 8. Виды саморегулирования в мире [Електронний ресурс] / Саморегулирование в Украине. – Режим доступу: http://www.sro.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=73&Itemid=185
 9. Проект Закона про саморегулюючі організації № 4841 від 16.07.2009 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=35867
 10. Проект Закона про фахові саморегулівні і самоврядні об'єднання № 4841-1 від 10.09.2009 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=36102
 11. Шешуряк Ю. СРО. Made in Ukraine. Национальные особенности внедрения саморегулирования [Електронний ресурс] / Ю.Шешуряк // Лига: закон. – 29.09.2009. – Режим доступу: <http://news.ligazakon.ua/news/2009/9/29/17248.htm#>

УДК: 323.174:316.64 (477)

Мамонтова Е. В.

Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

СИМВОЛІЧНИЙ КАПІТАЛ ТЕРИТОРІЇ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У статті розглянуто поняття „символічний капітал території”. Висвітлено його місце та роль у ресурсному забезпеченні регіонального розвитку. Показано механізм формування регіонального образу та його роль у процесах державотворення. Обґрунтовано необхідність впровадження інноваційних моделей іміджевих та брендінгових регіональних стратегій.

Ключові слова: символічний капітал, регіон, образ, імідж, бренд, стратегія.

Мамонтова Э. В.

СИМВОЛИЧЕСКИЙ КАПИТАЛ ТЕРРИТОРИИ КАК ФАКТОР СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

В статье рассмотрено понятие „символический капитал территории”. Освещены его место и роль в ресурсном обеспечении регионального развития. Показаны механизмы формирования регионального образа и его роль в процессах государственного строительства. Обоснована необходимость внедрения инновационных моделей имиджевых и овых региональных стратегий.

Ключевые слова: символический капитал, регион, образ, имидж, бренд, стратегия.